

5.

I. Vilhelm Orániai Herczeg élete.

Azon nyomos következéseket magok után húzó Történetek közzül, mellyek a' 16-ik Századot a' Világon a' legfényesebbé tették, legnevezetesebb a' Belgiumi szabadság fundáltatása. Ha a' ditsőség szomjúhozásnak, és a' mindent felforgató Uralkodásra való vágyódásnak nagyoknak tetsző tettei bámulásunkat felerkenthetik, mennyivel inkább megérdemli figyelmetességünket és csudálkozásunkat egy olly történet, midőn az el nyomatott emberiség az ő legnemesebb Jussaiért harczol, a' hol a' jó ügyel rendkívül való erők egyesülnek, és a' maga el szánt kétségbe esésnek segéd eszközei a' Tyrannismusnak rettenetes mesterkedésein egyenetlen kettős viadalba győzedelmeskednek. Egyenetlen mondom, mivel azon nép, melly ezen háborúban a' Világ Játékszínére felállott, a' legbékesség szeretőbb volt ezen Világ részébe. Itt egy tsendes halász és pásztor nemzet, Európának egy félre lévő szugollyába, mellyet nagy munkával mentett meg a' Tenger habjaitól, mellynek minden keresete, gazdagsága 's gondja a' Tenger, egy szabadsággal öszve kötött szegénység legfőbb java, híre neve, 's virtusa. Amott egy jó természetű 's jó erkölcsű kereskedő nép, szorgalmatosságának bő gyümöltseivel megáldatva, a' hadakozás fortéljai-val 's mesterségeivel esmeretlen lévén, egyedül a' maga kereskedésbeli planumainak 's feltételeinek mentől jobb móddal való végre hajtásával foglalatoskodik, sőt nem is lehet neki hadi dolgokkal bajoskodni kereskedésbeli környül-

állásai miatt, melyeknél fogva Európának csak nem minden hatalmasságaival öszve köttetésbe volt. Antverpia egy nevezetes kereskedő városa Belgiumnak volt az a' közönséges hely, a' hová minden napnyugoti Indiai portékák lerakattak. A' napkeleti Társaság el hagyván az Olasz országi kereskedő házakat, a' Levántai kereskedésnek, a' jó reménység foka felé való út feltalálása miatt történt félbe szakadása után, itt telepedett meg. Ide hozta a' Hansa is az ő északi portékáit, és az Angliai Compániának is itt voltak a' lerakodó házai. Két 's harmadfél száz árbotzfák is megjelentek egyszerre kikötő helyébe; egy nap sem múlt el, hogy 500 's több hajók meg ne érkeztek 's el ne mentek volna, sőt vásári alkalmatossággal 8. 's 9. százra is fel ment a' hajók száma. Napjába két száz 's több kotsik mentek be a' kapuin, több mint 2000 portékás szekerek jöttek bé minden héten Német országból, Frantzia országból és Lotharingiából, a' paraszt és gabonás szekereket kivéven, melyeknek száma rendszerént 10,000-re ment. 30,000 kezek voltak csak az Angliai kereskedő Társaság portékáinak másálásával munkába. Vásári adóból, Vámból 's több e'félekből milliomokat nyert esztendőnként az Uralkodó szék.

Egy ilyen hajnoki tulajdonságokkal nem bíró nép fegyvert ragad Szabadságai 's Jussai mellett, — és ki ellen? Egy II. Filep ellen, a' ki a' maga idejébe leghatalmasabb Fejedelem volt, a' kinek rendkívül való 's a' más Monarchák erejét felül haladó hatalma egész Európát el nyomattatással fenyegette, a' kinek kintsei minden keresztény Királyok' gazdagságait egygyütt véve felül haladják, a' kinek hajói minden Tengercken parantsolnak; — egy Monarcha ellen, a' ki veszedelmes céljainak számta-

Ian Seregek szolgálnak, még pedig olly Seregek, a' mellyek a' hosszas véres háborúk és Római hadi fenýíték által megkeményedtek, nemzeti büszkeségek által lelkesítettek, és sok nyert győzedelmeiknek emlékezete által neki tüzesedvén, ditsőséget és prédát szomjúhoztak — egy illyen hatalmas Fejedelem ellen kél ki egy gyenge nemzet, és olly vakmerően hartzol szabadsága mellett, hogy ámbár 40 esztendők múlva, még is szabadságba helyhezteti magát, lerázza a' Spanyol jármot és Filepet az arannyal gazdag Perunak birtokosát koldussá teszi, és a' mellett hogy 900. Tonna aranyat el veszteget a' Belgákkal való hadra, még 140 miliom arany adósságot is gyűjt az el szegényedett Spanyol ország nyakára.

Mennél felségesebb és tsudálkozásra méltóbb tehát ez a' Történet a' világ Históriájába; annál méltóbb dolog azon férjfiakat közelebbről esmerni, a' kiknek ezen nevezetes háborúba befolyások volt, és a' kik ebbe a' fő személyeket jádzották. De az ebbe elő forduló nagy Emberek száma olly nagy, hogy azokat itt a' tzelhoz képest mind elő számlálni nem lehet, — legyen elég elő adni röviden I. Vilhelm az Orániai Herczeg életét, a' ki mint egy második Brutus a' Haza szabadságainak 's polgár társai jussainak sértetlenül való megtartásáért életét 's mindenét feláldozta, a' ki a' nélkül, hogy önnön szeretete talám Királyi székkal ketsegtette volna, a' Spanyol Királyi szék eránt való kötelességeiről lemond, levetkezi nagy lelküleg Herczegi létét, és önként való szegénységre száll le, tsak hogy a' Despotismust a' határtalan Uralkodást megronthassa, és a' ki mintegy Ör-angyal a' köz társaság töredékeny Hajóját a' Spanyol Ministerium minden kigondolható

szélvészei közt is a' kívánt kikötő helyre a' rég óhajtott szabadságra kivezérlette, egy szóval a' kinek nagy lelke, és esze nélkül a' Belgák vagy örökre el nyomattak volna, vagy minden Intézetek füstbe ment volna.

I. Wilhelm Orániai Herczeg vette származását a' Nassaui Német Herczegi házból, melly már 8. századoktól fogva virágozván, az Austriai házzal sok ideig vetélkedett az elsőség felett, és a' Német Birodalomnak egy Császárt is adott. A' Belgiumba lévő külömbféle gazdag birtokain kívül, mellyek ötet ezen Státusnak polgárjává és Spanyol országnak született birtokos Jobbágyává (Vasallus) tették, birta ő még Frantzia országba az Orániai független Fejedelemséget is. Vilhelm született 1553-ba Dillemburgha a' Nassaui Grófságba egy Stollberg nevű Grófnétól. Az attya, ugyan csak Vilhelm, Nassaui Gróf, felvette a' Protestans Vallást, mellybe a' fiját is neveltette; V. Károly pedig, a' ki a' gyermeket már kisdéd korába megszerette, igen ifjú idejébe magához vette ötet, és a' katholika vallásba neveltette. Ez a' Monarcha, a' ki már gyermek korába észrevette benne azon tehetségeket, mellyek idővel ötet olly nagy emberré teszik, kilencz esztendeig maga körül megtartotta, sőt arra méltóztatta, hogy maga oktatta az uralkodásbeli foglalatosságokban, és olly nagy benne való bizodalommal tisztelte meg ötet, melly esztendeit felül múlta; egyedül neki volt szabad a' Császár körül maradni, ha idegen Hőveteket magához botsátott. — Bizonyosága annak, hogy már mint gyermek el kezdette a' titok megtartást, melly által érdemelte meg ezen tisztelettel teljes toldalék nevet „halgató”. Sőt a' Császár egyszer minden pirulás nélkül megvallotta nyilván, hogy ez

ez az ifjú ember neki gyakran olly javallásokat 's tanácsokat adott, mellyeket ő tulajdon eszé-
vel meg nem fogott volna. Mit nem lehetett te-
hát várni egy ollyan férjfiúnak lelkétől, a' ki
egy olly oskolába formáltatott!

Vilhelm 23 esztendőös vólt, midőn Károly
az Uralkodásról lemondott, és már két ízbe ta-
pasztalta, melly igen betsűli ötet a' Császár.
— Ő volt az, a' kire, el mellőzvéu udvarának
minden Nagyait, bizta azon fontos tisztséget,
hogy Ferdinandnak az öttének a' Császári Ko-
ronát által adja. Midőu a' Savoyai Herczeg, a'
kire vólt a' Császári Seregek vezérlése Belgi-
umba bizva, az ő tulajdon Tartományai' kör-
nyűlállásai miatt Olasz országba vissza menni
kénytelenítettett, a' Császár egész hadi Tanácsá-
nak ellenkezése mellett is, melly előtt igen
merész lépésnek látszott, egy tapasztalt Fran-
czia fő hadi Vezérnek, egy ifjat küldeni elle-
ne, neki adta által minden seregein a' fő ha-
talmat. Távol létébe, senkitől se ajánltatván,
yezérjévé tette a' Császár az ő borostyán ko-
szorús vitézeinek, és a' következés megmutat-
ta, hogy nem vólt választása helytelen.

Történt azomba, hogy a' Helytartói híva-
tal Belgiumba megűrűlt. Ezen fénys hivatalra
az ország Törvényei szerint tsak született Bel-
gát lehetett kinevezni. Azon nevezetes Férjfiak
közt, a' kik mind születésekre, mind személyes
tulajdonságaikra, mind pedig a' hazának, 's a'
Spanyol Országló székek' tett fontos szolgál-
latjaikra nézve erre just formálhattak, vólt Vil-
helm is. De már azon szembetűnő kedvesség is,
mellybe a' Herczeg az attyáóál állott, elég fun-
damentomos ok lett volna a' gyanús Filepnek,
hogy ötet ezen hivatalra ne emelje. Hanem vol-
tak neki más alattomos indító okai is, mellyek

miatt a' Herczeget gyűlölte. Vilhelm azon száraz természetű halavány emberek közzé tartozott, mint Caesar őket nevezi, a' kik éjjel keveset alusznak és sokat gondolkoznak. Abrázat vonásainak szüntelen egyformasága 's az azokon való tsendes nyugalom jele volt az ő munkás lelkének, melly mind a' ravaszság, mind a' szeretet előtt egyaránt bé volt zárva; fáradhatatlan lelke valamint minden szempillantásba más formákba tudott által változni, épen olly erős volt a' szerentse mindenféle változásainak el viselésére is. Az embereket kiesmerni és a' szíveket megnyerni, nagyobb mester nem volt Vilhelmnél. Mennél lassabban szült valamit az ő lelke, annál bizonyosabbak voltak annak gyümöltsei, és mennél később ment tökéletességre az ő maga el határozása, annál állhatatosabban és rettenthetetlenebbül hajtotta azt végre. A' mennyire fel volt az ő indulatja a' félelmen és örömon emelkedve, épen annyira alá volt az vetve a' félelemnek, de az ő félelme elébb jelen volt, mint a' veszedelem, és a' zűrzavarba nyugodt szívvel volt, mivel a' nyugodalomba reszketett. Vilhelm pazérlással vesztegette az ő aranyát 's ezüstjét, de fősvény volt az időre nézve. Csak az ebédje mellett volt neki szabad órája, mellyet az ő szívének, házanépének és a' barátságának szentelt fel, ez az egy óra volt az, midőn ő vidám volt, és jó kedvét a' komoly gondok meg nem homályosíthatták. Házát pompásan tartotta, annyira, hogy eselédjeinek sokaságára, 's azoknak fényes öltözeteire nézve egy uralkodó Fejedelmi házhoz hasonlított. Fényes vendégségeket szokott tartani, és az idegen Herczegek 's Hövetek rendszerént hozzá szoktak szállani. Azon alázatosság pedig, mellyel magát a' Kórmányszék eránt viselte, min-

den gyanú és vád alól, melyet az illy pompás házi környülállások ellene támaszthattak volna, felszabadította. De épen ezen pazérlás tartotta fen az ő nevének fényét a' nép előtt, melly előtt semmi sints kedvesebb, mint ha a' Haza kintsei az idegenek eleibe bámulásra ki vannak téve, és a' mellynek eránta való hajlandóságát 's tiszteletét nemes leereszkedésével még inkább megnyerte. Nem is született alkalmasabb ember valamelly öszve esküvésnek vezérjévé, mint halgató Vilhelm.

Egy illyen tulajdonságokkal bíró ember egész életébe kiesmérhetetlen maradhatott volna, ha egy II. Fülep hirtelen és mélyen bé nem látott volna egy olyan Characterbe, melly a' jó vonásokra nézve az ő tulajdon Characteréhez leghasonlóbb volt. És épen innen lehet azt kimagyarázni, miért nem helyhezette Bizodalmát egy olyan emberbe, a' ki mind azon tulajdonságokkal fel volt ruházva, mellyeket ő legjobban betsült? — De volt még Vilhelmnek más érdeklő pontja Fileppel, melly még fontosabb volt. Amaz t. i. épen annál a' Mesternél tanulta az Uralkodás mesterségét, a' kinél ez, és a' mint félni lehetett, alkalmasabb Tanítvány volt, a' leghatalmasabb Monárcha oldala mellett merítette ki azon mesterséges fogásokat, 's veszedelmes útakat módokat, mellyek által a' Tronusok lerontatnak 's felépülnek. Filepnek itt egy olly vetélkedő társsal volt dolga, a' kinek az igazságos ügybe a' legveszedelmeesebb segéd eszközök is parantsolatjára készen állnak, 's e' volt az oka, miért gyűlölte Filep legmegengesztelhetetlenebbül minden halandók közt egyedül Vilhelmet? —

A' Herczeg ellen támadott gyanút még inkább nevelte az ő vallása eránt való kétséges

vélekedés. Vilhelm hitt a' Pápába , míg a' Császár az ő jötevéje élt; de nem ok nélkül lehetett félni, hogy a' Protestans vallást, mellybe ifjú korába az atya nevelte, soha egészen el nem fogja hagyni. Ő igazán szölván egyik Eklésiát se betsülte többre, mint a' másikat, 's egyikhez se ragaszkodott vakon, későbbi esztendeibe épen olly könnyen áttal állott a' Helvétziai vallástételt tartók hitére, mint a' millyen hirtelen el hagyta ifjú korába a' Lutherana vallást a' Római Catholica hitért. A' Revolutio kiütése után is a' Spanyolok kegyetlenkedései ellen a' Protestánsoknak emberi jussait védelmezte ő, nem pedig az ő vélekedéseiket, 's hiteket.

Ezen bizodalmatlanságát, 's ellene való gyanúját Filepnek tökéletesen megerősítette egy bizonyos történet. Vilhelm a' Chateau-Cambresisi békesség kötés után, mellynek végrehajtásán ő is dolgozott, Franciaországba maradt, mint kezes. — II. Henrik Francia Hirály, a' ki abba a' vélekedésbe volt, hogy Vilhelm a' Spanyol Királynak meg hitt embere, vigyázatlanságból el beszélte neki azon titkos feltételt, mellyet a' Francia Udvar a' két országba lévő Protestánsok el törlésére nézve kidolgozott. Ezen fontos felfedezést mentől hamarább szándékozott Vilhelm Barátnak Brüsszelbe tudtokra adni, de ezen Levelek szerentsétlenségéből a' Spanyol Király kezébe kerültek. Filepet nem annyira lepte meg Vilhelm gondolkozása módjának világosságra való jövése, mint plánumának semmivé tétele; de a' Spanyol országi Nagyok, a' kik még mind ekkoráig el nem felejtették a' Herczegnek azon szempíllantást, midőn a' Császár utolsó órájába az ő karjain nyugodt, el nem mulatták ezen kedvező

alkalmatosságot Vilhelm megbuktatására fordítani, 's őtet mint a' Status titkának elárulóját veszedelembe dönteni.

Azon közbe mindenek várakozásán kívül Margaretha Pármai Herczeg asszony V. Károly Császárnak egy törvénytelen leánya neveztetik ki Belgiumba a' Kormányszékre, 's Vilhelm más Belgiumi Nagyokkal együtt kimaradt, mint szintén a' Lotharingiai Herczegné Kristina is, a' ki a' Chateau-Cambresisi békekötés alkalmatosságával magának fényes érdemeket szerzett, azomban a' Királlyal atyafiságba is vőlt, és pedig éppen azért, mivel Vilhelm, a' ki a' Herczegné leányát el akarta venni, igen tüzesen dolgozott mellette.

Filip mind e' mellett is olly hivatalra emelte Vilhelmet, melly által az uralkodásba befolyása vőlt, így p. o. Hollandia, Seelandia, Utrecht, és napnyugoti Friesland, a' Burgundiai Grófsággal Igazgatása alá adattak; sőt Jözságait is minden adó alól felszabadította, de csak azért mivel még fel nem áldozhatta bosszuállás kívánságának, a' nép is rendkívül szerette. — Minthogy tehát nyilván semmit se árthatott neki, alattomba annál érzékenyebben sértegette. Így a' többek közt a' Lotharingiai Herczegné Kristina leányával való házassági öszve köttetését Vilhelmnek, ne talántán el hatalmasodjon, semmivé tette, melly sértést a' Herczeg soha el se is felejtett. Hogy mennyire gyűlölte Filip Vilhelmet megtetszik abból, a' mi Vlieszingennél történt, midőn itt a' hajóra ült a' Király, tovább nem bírta már a' tettetés mesteriségét vinni, hanem nyilván megtámadta Vilhelmet, mint a' Flandriai támadások szerzőjét. A' Herczeg nagy maga mérsékléssel azt felelte, hogy a' mi történt a' Státusok magok tseleked-

ték és törvényes okokból. Nem, felele Filep a' kezét megfogván 's hevesen megrázzván Vilhelmenek, nem a' Státusok, hanem az Úr! az Úr! az Úr! mellyre a' Herczeg megnémúlt, 's a' Király elindulását se várván meg, szerentsés utat kívánt, 's azzal vissza ment a' városba. Ennyire ment a' személyes gyűlölség köztök, melly idővel azta' nevezetes háborút maga után húzta, és a' Spanyol Koronától 7. legnemesebb drága Követ, az az 7. legszebb Belgiumi Tartományt el szakasztott.

El jött végre az 1565 esztendő, mellynek November Hónapjába a' Belgiumi Nemesség az öszve esküvést végre hajtotta, és kemény esküvéssel kötelezte mindenik Tag magát a' Szövetség tzéljának minden módon lehető előmozdítására, nem szenvedhetvén már tovább azon kegyetlenségeket, pénz tsikarásokat és alatsony tselekedeteket, valamint a' Protestáns vallás szabadságának el nyomattatását is, mellyek mind a' Spanyoloktól származtak. Ezen öszve esküvésen Vilhelm nem vólt jelen, hanem azon a' vatsorán, a' hová az öszve esküdtek megvóltak hiva, ő is ott vólt, és midön kérdés támadt, hogy miképen kellene a' dolgot el kezdeni fegyveresen e' vagy fegyver nélkül? a' Herczeg javallására megegyeztek, hogy kéro levelet nyújtsanak be, és a' nap is megvólt határozva, mellyen Brüssselbe a' Fő Kormányozóné lakó helyébe megérkezzenek. A' hol minekutánna az öszve szövetkeztek semmire se mehettek, egy más vendégség alkalmatosságával viszont gyűlést tartottak, mellynek lármájára Vilhelm is, nem tudván mi dolog, több jó Barátjaival felment, és kénytelen vólt a' Társaság kedvéért egy pohár bort kiinni. Ambár az Orániai Herczegnek, mind Fileptől, mind pedig a' fő Kór-

mányozónétól vett bosszúság tételek miatt olly nagy oka vólt is a' bosszúállásra, mindazáltal mindent véghez vitt, a' mi tsak lehetett, hogy a' Királlyal a' pártosokat öszve békéltesse; látván pedig, hogy jóra czélozó Tanátsai a' Fő Kormányozónétól megvettetnek, meghatározta, hogy a' Tanátsból magát végképen és egészen kihúzza, a' mit sok más Fő emberek is tsináltak. Hosszas vólna itt leírni a' köz nép el ragadtatásának, eránta való szeretetének, 's tiszteletének példáját 's bizonyságait elő számlálni, melyet mint szabadítója eránt, tsak nem az Imádásig kimutatott, de a' mellyre ő egyszer midőn köztök járt, és a' felhevült nép nagyobb örömének kifejezésére még 'Soltárokat is énekelte, azt mondta „Istenemre mondom! megbánjátok még ezt a' mit most tselekesztek. Avagy nem egy nagy lélek tulajdona é ez? nem hogy nem tüzelte a' neki dühödt és benne határtalanul bizó népet, és a' maga megsértéséért bosszúállása eszközévé nem használja, sőt a' Fő Kormányozónétól közben járónak kinevezetvén, igyekezik azt letsillapítani, de hogy minden igyekezete mellett is tzélt nem ért, nem lehet tsudálni, mivel a' Haza serelei orvosolatlanul maradtak, mellynek utóbb a' Képek öszve rontása 's más vissza élések lettek a' következései.

Ezen Képek törése alkalmatosságával is, melly 1566-ban ütött ki, midőn a' pártütés lelkétől felbuzdult nép Templomokat, 's Klastromokat feldúlt, felprédált, kimutatta Vilhelm az ő nagy lelkét, és jelenléte által a' kép-töröket letsendesítette, a' melly tsendesség ugyan tartós nem vólt, mivel a' Herczeg a' Fő Kormányozónétól Brüsszelbe hivatván, nem vólt a' ki a' nép dühösségét zabolán tartsa. Ezen útá-

latosságoknak nem is lett mind addig vége, míg csak egy közönséges Levél nem adódott ki a' Fő Tanács által, mellynek erejénél fogva minden Belgiumi provinciákba szabad vallásbeli gyakorlás engedődött mindenféle vallásnak, az Eretnek nyomozó Szék el töröltetett, és az Eretnekek ellen költ parantsolatok megsemmisítették; melly bátorság levelet a' Fő Kormányozóné, bár is sirva, alá írt, és az Orániai Herezeg több nagy tekintetű Férjfiak segítségével a' Hép rontókat letsillapította. Az ilyen szolgálatjaiért és a' Spanyol Udvar eránt megmutatott hívségeért, nem ok nélkül tarthatott számot a' Filep kegyelmére; de Filep mindig csak azon gyűlölséggel viseltetett Vilhelm eránt, mellyel az előtt, mellyet a' Madridba lévő ellenségei Vilhelmnek, még inkább élesztettek a' Király szívébe. Panaszt is tett Filep előtt egy különös Levelébe az ő rágalmazói ellen, mellyre azt a' választ kapta, hogy hibáját, minthogy a' mit tehetett volna a' csendességre nézve, nem tette meg mind, azzal hozza helyre, ha magát a' Királyi parantsolatoknak tökéletesen alá adja, mivel nem is illik, ha valamelly tag okosabbnak tartja magát, mint a' Fő, így számot tarthat Királyi kegyelmére. A' mit a' Király Politikája más rövid látásuáknál az ilyen Iroványok által véghez vihetett, annak Vilhelmre nézve semmi foganatja se vólt, — ő a' Filep igéreteinek semmit se hiált, minden gondolkozása módját jól esmerte, sőt a' mit a' Király az ő legtitkosabb kabinetjába Madridba végzett, azt Vilhelm spionjai által, a' kiket a' Király körül jó fizetésért kibérlett, jó idején megtudta, 's ellenkező rendeléseket tett a' Ministerium elnyomtattatást koholó Intézeteinek. Sőt Franciaországba is vóltak Kémjei, kik által egy

igen fontos Levelet fogott el, mellyet a' Spanyol Követ Alava Ferencz irt Frantzia országból a' Fő Kormányozónéhoz. Ezen Levélbe elő hozza a' Követ, melly igen jó alkalmatossága van a' Királynak most, midőn a' Belgiumi Nemesség el van árúlva, arra, hogy határtalan Uralkodás alá vesse a' Belgákat. Erre való nézve inti a' Fő Kormányozónét, hogy hízelkedéseivel, fényes ígéreteivel 's más illy ravasz úttal 's módokkal a' Nemességet tsábítsa el; a' Király, a' ki a' Nemesekeket úgy nézi, mint minden nyughatatlanságok szerző okait, annak idejébe az egész Keresztény Világ előtt példásan megfogja büntetni. Több illyen Levelek, mellyeket el fogván a' haza partján lévő Fő emberek előtt felolvasott, eléggé világosságra hozták a' Filep titkos plánumait, erre nézve némelleyek azt állították, hogy legottan fegyvert kell fogni; ellenbe Vilhelm azt tanátsolta, hogy mivel a' haza panasszainak főbb pontját megörvosoltattak, tsendesen kell várakozni, míg ok adja elő magát a' fegyver fogásra; addig pedig mindenre szemesen kell vigyázni, és a' népet a' fenyegető veszedelemről tudósítani, hogy egy intésre is készen álljon, ha a' környülállások kívánják. Ezen bölts tanátsa Vilhelmnek félre tétetett, és a' Szövetségesek némelleyeknek habozása miatt minden fontos végzés nélkül el oszlottak, 's utóbb alig maradt meg a' harmad része, a' többi a' Király pártjára állott. Kapott ezen alkalmatosságon a' Fő Kormányozóné, 's azonnal rendeléseket is tett az elébbeni kemény parantsolatok béhozására, mellyek minthogy a' békételenség taplói voltak, a' polgári háború kiűtött a' Király és a' nemzet pártján lévők közt. Míg mind a' két részről külföldb különbözőféle lépések tétettek, Vilhelm úgy

látszott, hogy Antverpiába fel se veszi a' világot; de az ő munkás lelke annál inkább dolgozott ezen tetsző nyugalomba. Ő általa dolgozott a' nemzet hadi vezére Gróf Brederode, az ő hadi planumai szerint tette mars útját, erősített várakat, egy szóval ő vigyázott mindenre, a' mi mind a' két részről történt.

A' Szövetségnek felállításától fogva mindig jobban harapozván a' békételenség 's nyughatatlanság, a' Fő emberek a' Fő Kormányozóné előtt gyanúsok voltak, ki mellyik részen van? a' Királyén-é? vagy pedig a' nép pártján? Ez a' gyanú annyival inkább érdekelte Vilhelmet, mivel ő vakon egyik részhez se szíttott, hanem az ügynek igazságosságához képest hol egyik, hol másik mellett vólt, és a' polgári had kiütésekor is, majd ezt, majd am azt tsillapította, a' mi nevezetesen Antverpiánál megtörtént. Hogy tehát megtudhassa a' Fő Kormányozóné, kibe helyheztesse reménységét, 's kire bizhassa a' Seregek vezérlését, egy esküvés' formát tétetett fel, mellyre minden fővebb Emberek meg esküdjenek. Ennek ereje szerint köteles vólt mind egyik a' Római Catholica hitet elő segélni, a' Kép-töröket üldözni, és mindent a' ki tsak Eretneknek neveztetik, kiírtani. Belgiumnak sok fő Nemesei meg esküdtek erre, de Vilhelm, a' ki a' Filep álnok szívébe mélyebben bélátott a' többenél, jól tudta azt, hogy Filepnek ő eránta megengesztelődni ezen esküvés által is lehetetlen, a' Fő Kormányozóné Titoknokjának Bertinek azt felelte, hogy ő a' Király hűségére már egyszer felesküdt, és ezen Esküvése által azt a' gyanút húzná magára az egész Világ előtt, hogy az elébbenit bizonyosan megszegte; azonkívül az ő régibb hite szerint köteles a' Haza Jussait 's Törvényyeit oltalmazni,

holott meglehet, hogy ezen újjabb esküvése neki épen ellenkezőket parantsolna, sőt azt is kötelességül tehetné, hogy atyafiait, testvéreit, sőt feleségét is, a' ki Lutherana, a' Valásbeli türeelmetlenségnek feláldozni által adja; továbbá, hogy e' szerént néki a' Király eránt vakon kellene engedelmeskedni, a' kinek keménységét a' Protestánsok eránt már régen nem szenvedheti, egy szóval, hogy ő olyan esküvést le nem tehet, melly az emberiség betsülésével ellenkezik. Látván Berti, hogy minden ékesen szóllása mellett is a' Herczeg fundamentomos okait meg nem győzheti, minekutánna azzal rekesztette volna bé a' Herczeg beszédjét, hogy a' Királynak nints szüksége olyan Jobbágyra, a' kinek Protestans felesége van, ő pedig akár mi történik is, a' Királynak hűséges Jobbágya fog maradni, Berti minden reménység nélkül vissza tért. — Vilhelm pedig gyakori tapasztalásából meggyőződén a' nép állhatatlansága felől, a' melly sokat ígér, de ha tselekedetre jő a' dolog semmit se teljesít, azomba Alba Spanyol Országból hatalmas Seregével közelgetett, három Testvéreivel 's egész familiájával előbb Bredába, onnan pedig Dillemburgba a' Nassaui G. Fejedelemségbe költözött, tsak az idősebb fiját Herczeg Filepet hagyta a' Löweni Fő oskolába Belgiumba, a' mit igen hibásan tett, ámbár a' Brabantziai Akademia szabadságainál fogva teljes bátorságba völt. Sok százak kísérték oda őtet felsőbb alsóbb rangúak, Grófok 's más Fő emberek, az egész nemzet pedig mint attyát úgy siratta, a' Protestánsok, úgymint a' Katholikusok Ör angyal gyanánt tisztelték őtet, és az ő el költözésével a' köz tsendességnek legutólsó pártfogója is el hagyta őket.

A' mit az Orániai Herczeg éles 'esze előre el látott, 's a' mitől félt, nem sokára bé is teljesedett. 1566-ba megérkezett Belgiumba egy válogatott és hadi dolgokba jártas hadi se- reggel az emberiségnek amaz esmeretes Hóhér- ja Alba Herczeg, a' ki T. T. Mokry Úr feljegy- zése szerint, a' mint maga vele ditsekedék 18,000 embert öletett meg, és abban olly háborút tá- masztott, melly 68 esztendeig dühösködött, Spanyol országnak 800 milliom Tallérjába, és a' leggazdagabb hét Niederlandi vagy Belgiumi Tartományok el vesztesékekbe került. Csak Ma- rius, Sylla és Cinna vittek ehez hasonló kegyet- lenségeket véghez Rómába; úgy de ezek mint megbántott vezérek állottak bosszút a' megsér- tésért, Alba pedig a' Törvények színe alatt gyilkolta az ártatlan Belgákat. Vértő szívvel vette az illyen Tudósításokat Vilhelm, kivált- képen kedves Barátjainak Gróf Egmontnak és Gróf Hoornenak halálát, kik mind ketten az Alba parantsolatjára, a' ki minekutánna a' Pár- mai Herczegné Margarétha leköszönt, Helytar- tónak neveztetett ki, a' hóhér pallosának let- tek áldozatai. Megszánta az szenvedő emberi- ség sorsát, és feltette, hogy megszabadítja akár mibe kerül is azon Tartományt, mellyet mint második hazáját szeretett. — Német or- szágba mindenütt megtette a' szükséges lépése- ket, és a' Spanyol Tyrannusnak hadat izent; egy ollyan Monarchának a' ki Spanyol országon kívül Neapolist, Siciliát, Sardiniát, Majlan- dot, Belgiumot, Amerikába pedig olly nagy földet birt, melly egész Európát sokkal fel ül múlta. Ezt az óriási lépést nem is tehette más, tsak ő, a' ki önnön nagy lelkébe bízott; de volt még ezenkívül neki reménysége a' Német országi protestáns Fejedelmek segítségéhez is,

bízott a' Hugonótták pártjába is Frantzia országba, a' mellynek vezérjeivel Kondé Herczeggel és ama híres Admiralissal Kolignival öszve költetésbe volt. A' hadi költségre nézve pedig a' maga tulajdon ezüst edényeit, ékességeit 's drágaságait is el adta, mellyhez járult a' Német országi Protestáns Fejedelmek segedelme, a' kik ötet pénzzel és katonákkal segítették, hasonlót tettek a' Belgák is. Leghathatósabban segítette pedig ötöt a' Bátyya, a' Nassaui Gróf János, a' ki minden Jóságait zálogba tette.

A' Herczeg plánuma szerint négy különböző helyeken kellett megtámadni Belgiumot, hogy az ellenség figyelmetessége annál több tárgyakra legyen függesztve. A' planum jól volt kidolgozva, de mit ért egy tanulatlan sereg, az Alba vitéz katonáji ellen, a' kik a' szünteleeni háborúk miatt a' hadi fortélyokat egészen kitanúlták, 's épen ezért el halgatván a' hadi körülállásokat, mellyek magokat itt elő adták, az egész hadi Intézet, és a' Herczeg első lépése semmi fontos következést maga után nem húzott, mellynek okát nem Vilhelmbe kell keresni, hanem résszerént IX. Károly Frantzia Királyba, a' ki mindjárt a' legelső osztályt megtámadta, és semmivé tette, résszerént pedig az Alba vitéz katonájiba, a' kiknek ezek mint tapasztalatlanok csak játékuł szolgáltak, és megijedvén Vezérjeket el hagyták 's az ellenséghez által szöktek, így járt épen János a' Nassaui Gróf a' katonájival, úgy hogy maga is egynéhányad magával egy kis halászó sajkán szaladt el, legfontosabb oka volt pedig a' Táborba való szükség, melly miatt a' katonák egyszer pártot is ütöttek, sőt Vilhelm oldaláról a' kardot is lelőtték.

Csak nem kétségbe estek a' Belgák a' Herczegnek szerentsétlen próba tételén ; Vilhelm kénytelen volt e' szerint katonájit el bocsátani, el adván hadi készületeit kifizette őket és 1200. lovasokon kívül mind haza eresztette, a' kikkel a' két öttsei társaságába Volfganggal a' Zweybrückeni Herczeggel egyesítette magát, a' kívül Frantzia országba menvén ott a' Hugénótákat segítette, 's nevezetesen a' Roche-Abeille-nél való ütközetbe és a' Poitiers ostromlásába részt vett. A' Zweybrückeni Herczeg halála után ott hagyta Vilhelm Francia országot, hogy figyelmetességét egészen a' Belgiumi környüllásokra függeszthesse. Az öttsei Lajos és Heinrich az Admirálisnál Kolligninál maradtak, ő pedig paraszt ruhába, tsak négy személyektől kísértetve Frantzia országból 1569-be alattomba a' Nassaui Grófságba vissza utazott.

Alba el nyomván a' Vilhelm pártján lévőket, 's hadi feltételeit semmivé tévén, előbbeni kegyetlenségeit ismét el kezdte, seregestől vitettek az ártatlanok a' mészárszékre, új meg új adókat vetett a' népre, a' melly legszentebb Jussait így bitangoltatni látván, de a' külömbféle színek alatt reá vetett adót fizetni nem is lévén elégséges, mindenképen ellent állott Alba kívánságainak. Alba pénz zsarolásaiért való békétlensége a' népnek nem volt esmeretlen a' Herczeg előtt, minden Tartományába Belgiumnak voltak olyanok, a' kik alattomba őtet mindenről tudósították. El is küldött ő egy Frisiai Sonoí nevű nemes Embert 1570-be egy meghatalmazó Levéllel Belgiumba, hogy az ő részére pártosokat szerezzen, de azon tzeljät, hogy egyik vagy másik város nyilván az ő párttyára álljon, el nem érhetette. Ersébethnél az Anglus Királynénál is próbált ő szerentsét, de

ez sem akarta magát az ő politikájának törsoők
réguláji szerént a' Belgiumi dolgokba belé avat-
ni illy korán.

Azon közbe még a' Herczeg feltételei a'
szárazon illy gyümöltstelenek, egy nevezetes
történet mind a' két részről nagy figyelmetes-
séget gerjesztett. Sok Belgiumi Nemesek és ke-
reskedők, a' kik hazájokból kivándoroltak, egy
társaságot formáltak, tulajdon költségeken ha-
jókat tsináltattak, mellyeken 8. 10. 's legfeljebb
20. ágyúk, 's több vagy kevesebb hajós legé-
nyek 40-től 200-ig voltak. Ezek az ő könnyű
hajóikkal öszve kóborolták mindenfelé a' Ten-
gert, és a' Spanyol 's Belgiumi Hajókat el fog-
dosták, 's míg észrevették volna olly hatalmas-
sá lett ez a' Társaság, hogy többé el nyomni
lehetetlen volt, leginkább a' Frantzia, Anglus
és Német kikötő helyek voltak, a' hol tartóz-
kodtak. Ezeket a' Tengeri rablókat Vilhelm a'
Koligni tanácsára oltalmába vette, adott nekik
hívtalbeli leveleket, Admiralist tett, és meg-
parantsolta nekik, hogy tsak a' Spanyolokat
legyen szabad háborgatni, 's nevezetesen Albá-
nak mentől több kárt tegyenek, a' prédának egy
harmadrésze a' Herczegé, egy a' katonaságé,
egy pedig a' Kapitányoké, minden hajóra pe-
dig egy papot rendelt. Kedvezvén nekik a' sze-
rentse, annál nagyobbakra vetették fejeket, an-
nyira hogy egyszer egy 46 hajókból álló hajós
Seregen győzedelmeskedtek és egészen kirabol-
ták. Egy merész vezérjek és a' Spanyoloknak
leg megengesztelhetlenebb ellenségek Vil-
helm Marki Gróf alatt pedig elfoglalták Brielt,
melly város mintegy kultsa Hollandiának.

Az alatt míg Vilhelm katonáji a' Tenge-
ren győzedelmeskednek, maga sem mulatja el
a' szárazon a' szükséges lépéseket megtenni és

másodszor is az ellenséggel szembe szálni; de hadi feltételei itt is csak nem sikeretlenek voltak, leginkább a' katonai 'soldnak hijánossága miatt, melly miatt nem ok nélkül félhetett a' katonák fellázadásától; sőt midőn Mons városát, mellyet a' Testvére Lajos a' Frantziák segítségével által el foglalt, az Alba ostromlásaalól felakarta szabadítani, csak nem el vesztette betses életét, a' Spanyoloknak Táborára való éjjeli rá ütések miatt, de egy hűséges kutájának ugatása még is idején felserkentette álmából és az ellentállásra időt nyerhetett. Innen katonai nyughatatlanságai miatt vissza tért Hollandiába, a' hol mindenütt öröm kiáltással fogadtatott, és Delftbe az Ország polgári alkotmányának kidolgozásán munkálódott az Ország Rendjeivel. Ámbár a' Herczeg hadi készületei a' kívánt tzielnek meg nem feleltek, annyit még is használtak, hogy Alba három hónapokig kénytelenítettvén Monsnál táborozni a' Herczeg ott léte miatt, az alatt a' Revolutió olly erős lábra kapott, hogy Alba többé nem vólt elég hatalmas azt el nyomni, a' Belgák időt nyertek váraik megerősítésére és újabb megújabb győzedelmek nyeresére. Gyakran megesett mindazáltal, hogy egyes szerentsetlen történetek csak nem kétségbe ejtették a' Belgákat, és a' Vilhelmtől való el állásra ösztönözték, de mindég talált az ő Genieje, 's nagy lelke módokat, mellyek által a' békételenség okait el hárította, így p. o. Alkmár városát egy gátnak ketté vágása által mentette meg a' Spanyol ostromtól, a' kiket a' befolyó víz el kergetett, másokat vallásbeli vígasztalásokkal bátorított meg, sőt két híres Tengeri vezéreit is el botsátotta hivatalokból a' nép eránt való kegyetlenségekért, és épen ezért hijába tsalogatta Alba a' Belgákat a' maga ré-

részére, hijába kívánta a' Delfti polgárokat pénzzel megvesztegetni, hogy az Orániai Herczeget adják ki néki kötözve, még meghalgattatást se nyertek az Alba tsábításai, sőt utóbb Gentbe még a' többi Tartományok is egyesítették magokat Vilhelmmel, a' ki Hollandiát és Seelandot már az előtt bírta, és ez a' béke kötés nagy pompával ki is hirdettetett 's mind a' két részről alá íratott, Don Juan idejébe a' ki, minekutánna Alba Hivatalát letette, Requesen pedig meg hólt, Helytartó lett Belgiumba tsak az egy Luxemburg volt a' Spanyolok részén, a' Filep hatalma pedig inkább árnyék, mint valóság volt, annyira tudta Vilhelm nagy lelke vinni a' dolgot, a' melly Genti béke vagy is egygyesség remeke a' Herczeg politikájának, és talpköve a' Hollandiai köz társaság polgári alkotmányának. Ezen alkalmatossággal az Orániai Herczeg Királyi Helytartónak és Hollandiai 's Seelandiai Fő hajós Hapitánynak nevezetett ki és elebbeni hatalmába megerősítetett, mellyel a' Genti Béke előtt bírt a' fen említett két Tartományokba, azonkívül minden birtokai vissza adattak. Az a' tisztelet, mellyel ő eránta hazafijai viseltettek, rendkívül való volt, és egyszer midőn Felségével a' Hollandiai városokat bément, mindenfelé illyen öröm kiáltásokkal fogadtatott: Vilhelm itt van a' mi atyánk!

A' Genti egygyességhez hasonló remek munkája volt Vilhelmnek az Ultrajectumi Szövetség. Láttá azt előre Vilhelm éles esze, hogy a' Genti Béke sokáig fen nem állhat, mivel ennek számtalan Tagjai szitottak a' Spanyolok részére, a' Pármai Herczeg Olasz politikája és ravasz mesterkedései, a' kit Don Juan halála után Filep Belgiumi Helytartóvá tett, alattomba hintette a' békételenség magvát; hogy tehát a'

Genti egyességtől lassanként mind el ne álljanak az öszve egyesült Tartományok és így egyenként azokat el nyomván, annyi számtalan vérrel keresett szabadságát hazája el ne veszesse, szükségesnek látta egy új Szövetséget felállítani, melly Ultrajectumba szerentsésen végehez ment. Ez a' Szövetség, melly 1579-be 7. provinciáját Belgiumnak szorosabban öszve kötötte, mint az előtt a' Genti egyesülés által voltak, volt a' legelső lépés a' Spanyol Koronától való függetlenségre. Tudta azt jól Filep, hogy ez Vilhelm munkája, a' kinek rendkívül való lelki tehetségei nélkül ez a' maroknyi nép a' roppant Spanyol Monarchiával meg nem mert volna mérközni. Soha se volt Filepnek olly rettenetes ellensége, el is tette volna láb alól, ha szerit tehetne volna; próbálta ravaszsággal, fényes ígéretekkel kézre keríteni, de semmire se ment, mivel Vilhelm azon regulája mellett, hogy Spanyol országnak nem kell hinni, állhatatosan megmaradt; ez nem használván erővel akarta tzeljät el érnei, de ezt is kijátsozotta Vilhelm rettenthetetlensége, — végre azt az ajánlást tette neki Filep, hogy ha önként el hagyja Hollandiát és Német országba költözik 100,000 forintot ad neki, és a' fiját, a' ki a' mint feljebb láttuk a' Löveni oskolába maradt a' Herczegnek az Alba megérkezése előtt való el útazásakor, azután pedig az Akademia jussai mellett is a' Spanyolok fogságába esett, szabadon fogja botsátani, de Vilhelm nagy lelke és Hazája eránt való nagy szeretete el nyomta még az atyai érzést is, és feltételét meg nem változtatta. Kétségbe esett Filep az Orániai Herczeggel való megbékéllésre nézve, rettenetes dühösségbe jött, és a' Pármai Herczeg az ő parantsolatjára 1580-ba egy hirdetményt tett

közönségessé, mellybe Filep elő számlálja a' maga és az attya V. Károly jótéteményeit, a' ki Vilhelmet az Orániai Herczegsége emelte, arany-gyapjas Vitézzé és Hollándiai, Seelandiai, Utrechti és Burgundiai Helytartóvá tette; azután ötet mind ezekért háladatlansággal vádolta, hamis vádakát kent reá, úgymint a' Belgiumi nemesség öszve esküvését, képek törését, a' Catholica hit el nyomását 's végre hogy törvényes Ura ellen fegyvert fogott, mellyekben hogy részes nem volt, a' feljebb mondattakból megtetszik, ezután házasság rontónak nevezte, mivel első feleségétől el válván egy klastrombeli Fejedelem asszonyt Herczeg Montpensiernek leányát vette feleségül, Eretneknek, Hainnak, Judásnak, Képmutatónak, Kereszténység Pestisének 's több e' féleknek kiáltotta ki. Végre mint hitszegő gazembert számkivetésbe küldte, fejére 25,000 Koronás aranyat tett, minden vétkeiktől való felszabadíttatást és nemességet; hasonló parantsolat ment ki a' pártján lévők ellen is, ha egy hónap múlva töle el nem állnak.

Az Orániai Herczeg Filepnek ezekért nem maradt adós, kifizette mind az utolsó fillérig. A' Hollándiai Fő Rendekhez nyújtott bé egy írást, mellybe Eleinek az Austriai Ház, és V. Hároly Császár eránt tett érdemeit elő adta, továbbá hogy ő Filepnek semmit se köszönhet, sőt miatta sokat vesztett, — hogy a' Belgiumi revolutiót nem ő, hanem a' Spanyol Udvar által való bitangoltatása a' nemzet jussainak, az Alha hóhérlásai és pénz tsikarásai okozták, — hogy az ő Házassága törvényes, mellyet Filep egy olyan Király kárhoztat, a' ki Testvérje leányával törvénytelen házasságba élt, a' ki Feleségét Isabellát és a' fiját Don Carlost, mivel a' Belgákat megszánta, megölette, Donna

Euphrosiával házasság-törésbe élt, és már várandoson tolt a Az Ascoli Herczeg nyakára feleségül, hogy törvénytelen gyermekének részére húzhassa ennek jószágait, a' ki tsak ugyan buvába, vagy méreg által tsak hamar megholt, — Kain és Judás az Istenbe nem bíztak, ő pedig olyan embernek nem hiszen, a' ki a' Granada köfalainál és az Egmont és Hoorne Grófoknak lenyakasztatások alkalmatosságával megbizonyította eléggé árulói Characterét és szava nem tartását, — azon alatsónyságon pedig, hogy a' fejére pénzt tett, épen nem tsudálkozik, mivel a' Spanyol nemességnek nagy része, a' mint az egész Világ mondja, a' 'Sidóktól származik, a' kik a' Kristus életét Judástól kész pénzért vették meg, — hogy az ő életével tsak a' Hollandiai Fő Rendek parantsolhatnak, ezeken kívül egy hatalmasság se a' földön; ezekért pedig kész életét 's vagyonjait feláldozni. Mind a' Filep számkivető levele, mind a' Vilhelm mentése kinyomtatattak Belga és Frantzia nyelven, és el küldettek sok Europai Udvarokhoz, — melly tselekedet az ellenkezéseket még inkább felgyúlasztotta, de a' Vilhelm mentő írására a' Spanyol Udvar semmit se felelt, hihető azért, mivel Filep el tölt álmélkodással, midőn látta, hogy titkai így kitalaltatnak. Világ eleibe. Vilhelm illy eredetikepen levévén a' Filep képét, félt ezen vakmerő lépésének következéseitől, 's a' rendektől egy Test-örző Sereget kért, a' mit meg is nyert. Nem ok nélkül való volt az ő félelme, mert ezen túl minden nyomba feje felett lebegett a' halált hozó gyilok, mindenfelé körül volt véve a' Filep kibérlett gyilkosaitól, a' kik minden lépését szemmel tartották.

Az 1581-ik esztendőbe, hogy a' Filepen való bosszúállását még tökéletesebbé tegye, az Amsterdami Gyűlésbe az ő tanácsára Filep a' Belgiumi birtokaiból kivetkeztetett, Fejedelemségéből kitétetett, és a' köz Társaság' el-lenségének hirdettetett ki, — a' fő hatalom pe-dig, mellyet Vilhelm a' Rendeek ajánlására 's kérésére se fogadott el, az Anjoui Herczegnek adatott által, a' ki kevés időre uralkodásra va-ló vágyodása miatt tsak ugyan kiesett hivatalá-ból, 's a' míg uralkodott is, inkább tsak név-vel uralkodott, valósággal pedig minden a' Vil-helm kezébe vólt, de ő azzal vissza nem élt.

Már feljebb említettem, hogy miolta Filep számkivetette Vilhelmet, mindenütt gyilkosok környékezték, eleget intették őtet baráti, hogy őrizkedjen a' Spanyolok bosszúállás kívánságá-tól, de ő jól tudván azt, hogy az ember ugyan nagyobb lehet, mint az ő sorsa, de azt el nem kerülheti, a' mit az ő rá nézve meghatározott, mindég bátran ment a' veszéllyel szembe. Egy történet 1582-be megmutatta, hogy az ő barát-jainak intései nem voltak helytelenek. Egy vásár-nap, Antverpiába minekutánna több jóbaráti 's familiája társaságába ebédelt volna, az elő szo-bába egy szönyeget mutogatott vendégeinek, mellyre a' Spanyolok kegyetlenségének némelly vonásai voltak lerajzolva. Az alatt egy kitsiny test állású, komor tekintetű fiatal ember hozzá megyen, mintha kérő Levelet akart volna be-nyújtani, 's egy pistollyal reá lőtt. A' Herczeg el ajúlva lerogyott, melly ajúlásából észre jö-vén, legelső szava is a' vólt, meg ne öljétek a' gyilkost, én neki megbotsátok! De már késő vólt, véribé fetrengett a' földön, a' Herczeggel lévőktől legottan által üttetvén, sokan azt ál-lítják, hogy Móríc az ő második fja tette vol-

na az első szűrást rajta. A' sebet megvizsgálván, az Orvosok veszedelmesnek nem találták, a' gyanú külömb külömbféle volt, mind addig, míg Moricz, a' kinek élet ideje felett való szemesége csak hamar kipuhatolta a' gyilkosnál lévő írásokból, hogy a' gyilkos Spanyol volt légyen, és minekutánna közönséges helyre ki volt téve, sokan reá esmertek, hogy egy Antverpiai kereskedőnek d' Anastro Gáspárnak a' legénnye volt, nevére nézve Jauregui János. Ezt a' vélekedést megerősítette Anastrónak a' Számadó legénnyéhez írott Levele; ebbe az öszve esküvésbe volt még egy Dominicanus Barát is Timmerman Péter és bizonyoson 4. részre vágattak volna, ha a' Herczeg kérésére kegyelmet nem nyertek volna. Ismét egy eleven bizonyossága a' Herczeg nagy lelkűségének!! A' Herczeg azomba felgyógyult és a' háládatos Haza felgyógyulása napját egy pompás háláadó öröm Inneppel tisztelte meg.

Az Anjoui Herczegnek Belgiumból való elmenetele után, csak ugyan Vilhelmre szállott Hollandia Kórmánnya, és Hollandia Grófjának 's Urának kineveztetett, a' nép pedig hűségére felesküdt. E' volt neki legutólsó munkája, ezzel rekesztette bé életének fényes pályáját, mellynek az 1584-ik esztendő végét szakasztotta. Ezen esztendőnek Aprilis Hónapjába Delftbe, a' hol akkor a' Herczeg mulatott, tsavargott egy mintegy 27 esztendő s ifjú ember, a' ki magát Burgundiainak adta ki, magát Guionnak nevezte, 's azt mondta, hogy az atya a' protestantismusnak buzgó terjesztéséért megöletett. Gyanús tekintete alacsony lelkét el árulta, de tetetett ajtatossága által még is annyira vitte a' dolgot, hogy előbb a' Herczeg Udvari embereinél, utóbb pedig magánál a' Herczegnél is sza-

bad bójárása volt, a' kinek némelly petsét formákat adott által, mellyeket az ő állítása szerint Gróf Mansfeldtől, mikor a' mellett titkos Író-deák volt, tsipett el. A' Herczeg ezeknek hasznát se tudta volna venni, ha csak Guion meg nem tanította volna, hogy t. i. ezeknek segítségével Biron Generálissal, a' ki ekkor Cambraiba Kormányozó volt, lehetne levelezni, a' Herczeg el is küldte ötet azonnal, hogy a' Marschalnak adja által a' petséteket. Ez a' környülállás annál kapósabb volt Vilhelm előtt, mivel ekkor még Frantzia Országgal Hollandia az Anjoui Herczegre nézve össze kötötésbe volt. Követségét el végezvén Guion vissza jött Hollandiába. A' Herczeg éppen rosszul volt, 's ágyához hívatta, hogy az Anjoui Herczeg halálát, a' ki a' Követség alatt meghalt, környülállásoson beszélje el, 's egyszer'smind megparantsolta, hogy Delfből tüstént el takarodjék, sőt útra 10 Tallért is ajándékozott. Más nap ismét megjelent Guion, épen mikor ebédelt a' Herczeg, és úti Levelet kért tőle. Már ekkor lehetett észre venni habogó beszédjéből, vad tekintetéből és szikrázó szemeiből istentelen szándékát, még azt kérde a' Herczegné, ki volt ez a' borzasztó tekintetű ember? mellyre a' Herczeg azt felelte, egy úti levelet kérő ember, 's fel se vette Ör-angyalának ezen utolsó Intését, mivel ő csak a' Spanyoloknak 's Olaszoknak nem hitt, holott, a' mint Strada egy Történet-író bizonyítja, más nemzetbeliek is felvállalták az ő meggyilkolását, és egyszerre négyen leselkedtek élete után egy Frantzia, egy Lotharingiai, egy Anglus és egy Skotziai 's egyik se tudott a' másik feltételéről semmit is.

Délután 2. órakor 10-ik Juliusba épen a' gráditsokon szembe jő vele Guion, mintha a' megígért úti levelét kérné a' Herczegtől, azomban hirtelen kiránt egy Pistolyt az öve mellől, 's rá sűti a' Herczegre, a' ki többet nem tudott szólni, mint ezt frantziául: Veszedelmesen vagyok megtalálva, Istenem! könnyörülj rajtam, és a' te szegény népeden! A' lövésre elő szaladt a' Lovász-mestere Maldere Jákob, és egy gráditsra helyhezette. A' gyilkost nyakon kapták a' Herczeg cselédjei, mikor épen a' Vár-fokáról leakart ugrani, a' Városházához vitetett, a' hol vallomását maga leírta.

Nem Guion, hanem Gerhard Baltasár volt az ő neve, elébb Törvény-tudományra adta magát, azután pedig Mansfeld Grófnál mint katonának szolgált. Még mikor a' Herczeg számkivettett, feltette magába, hogy megölje, melly szándékát egy Jesuitának Trierbe és egy Franciscanusnak Gerrynek felfedezte, ezek az ifjat feltételébe még inkább megerősítették és a' Pármai Herczeghez útasították, ez ismét egy Assonville nevű Tanácsoshoz igazította, a' ki még inkább neki buzdította, csak hogy ha talám el fogattatna, a' Pármai Herczeg részvételét tagadja el, különösön reá parantsolt. Ekkor ment ő Delftbe, a' hol a' fen leírt módon alacsony tzeljét végre is hajtotta. A' Tanács halálra ítélte, mellyet itt méltó megemlíteni: Először felvitetett egy alkotmányra, mellyen jobb keze, mellyel a' gyilkosságot véghez vitte, tüzes vassal leégettetett, azután hat ízbe tsiptek le húst a' testének húsosabb részeiről tüzes harapó fogókkal, alólról elevenen 4 részre vágták, alacsony szívét kivették és háromszor az ortzájához vágták, fejét levágták, testének 4 részét a' Város 4. fokaira tették, fejét pedig a' Herczeg

lakó helyénél karóba húzták, és minden jószágát el foglalták; — melly igasságos, de rettenetes ítélet azonnal végre is hajtatott Julins 14 kén 1584. Testvérjei 's Nénnyei Madridba megnemesedtek.

A' Herczeg teste felbontatott, és minden belső részeit az Orvosok olly egészségesnek találták, hogy igen nagy vénséget érhetett volna. A' test bébalsamoztatván Királyi pompával el temettetett, a' nemzetnek rendkívül való zokogása, 's könnyhullatásai közt, egész Hollandiába két nap szüntelen harangoztak. Így végzte bé Orániai és Nassaui I. Vilhelm ditsőséges életét, mellyet egy polgári zűrzavarral teljes időbe olly tisztán megőrzött minden mottoktól, hogy ama hiteles Író Schiller szerint, nemes szívét sem kegyetlenséggel, sem kevélységgel, sem Uralkodásra való vágyódásával bé nem fertéztette. A' Hollandiai Tartományok egy pompás Mausoleumot készítettek Delftbe, a' hol meghidegült Tetemei nyugosznak, ezen tisztelettel teljes feljűl írással: A' Haza attyának.

Senki se örült ezen történetnek jobban, mint a' Spanyol Udvar, de nem sokáig tarthatott öröme, mert az ő hamvaiból két nevezetes Emberek támadtak az ő két fiaji t. i. Móricz és Fridrik, a' kik mind attyok halálát megboszlútták, mind a' Hazát a' Spanyol igától végképen megmentették. — Vilhelmet a' Belgának tisztelni kell, mint Hazája Örző Angyalát, 's megszabadítóját, ember Társaitól pedig mint az erköltsi Világ érdemes Tagja, akár mitsoda nemzetbeliek légyenek is azok, Századok múlva is Tiszteletet fog érdemelni; sőt óhajtanunk lehet, hogy minden nemzet Nagyai, kiket a' sors főbb rangbeli születéseknél fogva mások

felett felemelt, nem tsak az Udvari fénybe 's pompába követnék őtet, hanem a' Hazájok boldogságát is olly szíves részvétellel mozdítanák elő, és ne tsak használni tudnák a' Haza jótéményit, hanem meg is hálálni, sőt vagyonyaikat és életeket is érette feláldozni, mint a' Nagy Vilhelm a' Haza szeretetnek ezen ritka példája.

Jegyzés. A' ki ezen nagy Férjfiúnak életéről többet akar tudni, olvassa meg ama halhatatlan emlékezetű Történet Irónak Schillernek Abfall der Niederlande nevű munkáját, a' honnan én is ezeket, méltónak ítélvén ezen közhasznú Gyűjteménybe béiktatni, kiszedegettem, mivel még egy Biographiába se olvastam ezen nagy Emberről semmit, holott az én vélekedésem szerint inkább megérdemelné a' figyelmességet egy Vilhelm élete, mint egy Albáé, 's más ilyen Isten ostoraié.

Lassú István.
